

V. ŚPIEW I MUZYKA LITURGICZNA

Lex Romae datur...

O koncertach w kościołach Instrukcja Kongregacji Kultu Bożego, 1987

I. Muzyka w kościołach poza obrzędami liturgicznymi

1. Zainteresowanie muzyką jest jedną z cech współczesnej kultury. To, że dzięki pośrednictwu radia, płyt, kaset i telewizji można dziś z taką łatwością słuchać muzyki poważnej w domu, nie zmniejszyło, a wręcz pogłębiło potrzebę uczestniczenia w koncertach i słuchania jej "na żywo". Jest to zjawisko pozytywne, gdyż muzyka i śpiew sprzyjają duchowemu uwzniośleniu.

Rosnąca ilość koncertów doprowadziła ostatnio do tego, że w wielu krajach odbywają się one często w kościołach. Dzieje się tak z różnych powodów, takich jak trudności ze znalezieniem odpowiednich pomieszczeń; wymogi akustyki, które wnętrza kościołów zazwyczaj spełniają; względy estetyczne, skłaniające do wykonywania utworów muzycznych w pięknym otoczeniu; zwyczaj odtwarzania dzieł muzycznych w środowisku, w którym one powstały; również przyczyny czysto praktyczne, zwłaszcza jeśli chodzi o koncerty organowe, bowiem organy wchodzą zazwyczaj w skład wyposażenia kościoła.

2. Równoległe z tym zjawiskiem o charakterze kulturowym, także w Kościele pojawiła się nowa sytuacja.

Podczas obrzędów liturgicznych Scholae cantorum miały zwykle mało okazji do zaprezentowania swego normalnego repertuaru, czyli sakralnej muzyki polifonicznej. Stąd zrodziła się inicjatywa organizowania w kościołach koncertów muzyki sakralnej. Podobnie stało się ze śpiewem gregoriańskim, który wszedł do programów koncertów organizowanych w kościołach i poza nimi.

Na uwagę zasługuje także inicjatywa "koncertów duchowych", nazywanych tak ze względu na rodzaj prezentowanej muzyki, którą można uznać za sztukę religijną, zawarte w niej motywy, towarzyszące jej słowa, a także miejsca, w których jest ona zazwyczaj wykonywana.

Koncerty te mogą być niekiedy połączone z czytaniem Pisma, modlitwą i medytacją. Zbliżone są więc do "praktyk nabożnych".

3. Zjawisko coraz częstszego wykorzystywania kościołów jako miejsca koncertów stawia proboszczów i rektorów wobec pytań, które wymagają odpowiedzi.

Udostępnianie kościołów na wszelkiego typu koncerty wywołuje sprzeciw i niezadowolenie wielu wiernych, zaś bezwzględna odmowa ich udostępniania byłaby źle przyjęta przez organizatorów, muzyków i śpiewaków.

Przed wszystkim należy mieć tu na uwadze samą istotę i przeznaczenie kościołów. Kongregacja Kultu Bożego uważa za słuszne zaproponowanie Konferencjom Episkopatów oraz kompetentnym krajowym komisjom do spraw liturgii i muzyki sakralnej elementów do refleksji i właściwej interpretacji norm kanonicznych, odnoszących się do wykonywania w kościołach różnego rodzaju utworów muzycznych: muzyki i śpiewów o charakterze liturgicznym, muzyki powstałej z inspiracji religijnej, muzyki niereligijnej.

4. Jest rzeczą niezbędną, by w kontekście współczesności ponownie odczytać ogłoszone wcześniej dokumenty, a przede wszystkim Konstytucję o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium, Instrukcję Musicam sacram z 5 września 1967 roku, Instrukcję Liturgicae instaurationes z 5 września 1970 roku, a także mieć na uwadze kanony 1210, 1213, i 1222 Kodeksu Prawa Kanonicznego.

Niniejszy list jest poświęcony przede wszystkim sprawie wykonywania utworów muzycznych w kościele poza obrzędami liturgicznymi. Kongregacja Kultu Bożego pragnie w ten sposób pomóc poszczególnym biskupom w podejmowaniu właściwych decyzji pasterskich, uwzględniających sytuację społeczno-kulturalną ich środowisk.

II. Elementy do refleksji

Istota i przeznaczenie kościołów

5. Zgodnie z tradycją, którą ukazuje ryt poświęcenia kościoła i ołtarza, świątynie są przede wszystkim miejscem, w którym gromadzi się lud Boży. Lud Boży, "zgromadzony w jednośc Ojca, Syna i Ducha Świętego, jest Kościołem, świątynią Boga zbudowaną z żywych kamieni, gdzie w duchu i prawdzie wielbi się Ojca. Już w najdawniejszych czasach pojęciem kościół został objęty również budynek, w którym wspólnota chrześcijańska gromadziła się, by słuchać słowa Bożego, razem się modlić, przyjmować sakramenty, sprawować Eucharystię" i wielbić ją tam jako trwający nieustannie sakrament **1**.

Tak więc kościołów nie można uważać za zwyczajne miejsce "publiczne", mogące służyć wszelkiego rodzaju zgromadzeniom. Są to miejsca święte, przeznaczone wyłącznie i na stałe, od momentu ich konsekracji lub poświęcenia, do sprawowania kultu Bożego.

Świątynie są widzialnym znakiem Kościoła pielgrzymującego na ziemi i zapowiedzią niebieskiego Jeruzalem; miejscami, w których już teraz, na tym świecie, urzeczywistnia się tajemnica komunii pomiędzy Bogiem i ludźmi. Zarówno w miastach, jak i na wsiach, kościół jest uważany także dzisiaj jako dom Boży, czyli znak Jego zamieszkania wśród ludzi. Pozostaje on miejscem świętym również wtedy, gdy nie odbywają się w nim obrzędy liturgiczne.

W niespokojnym i pełnym zgiełku społeczeństwie, zwłaszcza w wielkich miastach, kościoły są również miejscem, gdzie w ciszy i modlitwie ludzie znajdują duchowe uspokojenie lub światło wiary.

Jednakże dzieje się tak tylko wtedy, gdy kościoły zachowują swoją tożsamość. Wykorzystanie kościołów do celów niezgodnych z ich przeznaczeniem zagraża właściwej im funkcji znaku chrześcijańskiej tajemnicy, wyrządzając mniej lub bardziej poważną szkodę pedagogii wiary i wrażliwości ludu Bożego. Jak bowiem mówi Pan: "Mój dom będzie domem modlitwy" (Łk 19,46).

Znaczenie muzyki sakralnej

6. Należy tu podkreślić pozytywną rolę tak wokalne, jak i instrumentalnej muzyki sakralnej. Pod pojęciem muzyki sakralnej rozumiemy taką "muzykę, która służy sprawowaniu kultu Bożego i jako taka odznacza się charakterem sakralnym i łagodnością form" **2**. Kościół uważa ją za "skarbiec nieocenionej wartości wybijający się ponad inne sztuki" i przyznaje jej "służebną funkcję (...) w liturgii" **3**. Zaleca także, aby ów skarbiec "z największą troskliwością zachowywać i otaczać opieką" **4**.

Kiedy muzyka sakralna wykonywana jest podczas nabożeństwa, winna ona być dostosowana do rytmu i wymogów liturgii. Pociąga to za sobą nierzadko konieczność wykonywania tylko fragmentów dzieł, które powstały w czasach, kiedy czynne uczestnictwo wiernych w liturgii nie było przedstawiane jako źródło autentycznej duchowości chrześcijańskiej **5**.

Zmiany w zasadach wykonywania utworów muzycznych są analogiczne do tych, które dotyczą innych dzieł sztuki, służących sprawowaniu liturgii. Przebudowie uległy na przykład prezbiteria, poprzez usytuowanie miejsca przewodniczenia liturgii, ambony i ołtarza versus populum. Nie świadczy to bynajmniej o braku poszanowania dla przeszłości, ale służy wyższemu celowi, jakim jest dążenie do uczestnictwa całego zgromadzenia. Ewentualne wykonanie dzieł muzycznych w postaci skróconej może być uzupełnione prezentacją ich w całości poza liturgią w formie koncertów muzyki sakralnej.

Organy

7. Rola organów w czasie sprawowania liturgii jest dzisiaj bardzo ograniczona. Dawniej, gdy wierni byli tylko "niemymi i biernymi widzami" obrzędów liturgicznych, dźwięk organów zastępował ich czynne uczestnictwo **6**.

Organy mogą służyć podczas nabożeństwa jako akompaniament i wzmocnienie śpiewów wykonywanych zarówno przez zgromadzenie wiernych, jak przez scholę. Ich dźwięk nie może jednak zagłuszać modlitw lub śpiewu celebransa, ani też czytań lektora lub diakona. Zgodnie z tradycją, milczenie organów winno być również przestrzegane w okresach pokutnych

(Wielki Tydzień), w czasie Adwentu oraz podczas liturgii za zmarłych. W tych przypadkach organy mogą towarzyszyć jedynie śpiewom.

Wskazane jest, aby muzyka organowa rozbrzmiewała nawet przez dłuższy czas jako przygotowanie do liturgii i po jej zakończeniu.

Jest rzeczą najwyższej wagi, aby wszystkie kościoły, a przede wszystkim bardziej znaczące, posiadały kompetentnych muzyków oraz wysokiej jakości instrumenty. Szczególną troską otaczać należy organy zabytkowe, które wciąż zachowują swą wielką wartość.

III. Wskazania praktyczne

8. Użytkowanie kościołów reguluje kanon 1210 Kodeksu Prawa Kanonicznego: "W miejscu świętym dopuszcza się tylko to, co służy sprawowaniu i szerzeniu kultu, pobożności i religii, a zabrania się tego, co jest obce świętości miejsca".

Zasada, że kościół może być wykorzystywany do celów, które nie sprzeciwiają się świętości miejsca, stanowi kryterium pozwalające otwierać podwoje kościoła przed koncertami muzyki sakralnej lub religijnej bądź je zamykać przed muzyką innego rodzaju. Wszak najpiękniejsza nawet muzyka symfoniczna sama w sobie nie jest muzyką religijną. Takie określenie musi wyraźnie wynikać z pierwotnego przeznaczenia utworów muzycznych lub pieśni, a także z ich treści. Jest niezgodne z prawem wykonywanie w kościele muzyki, która nie zrodziła się z inspiracji religijnej i została skomponowana z myślą o określonych środowiskach świeckich, niezależnie od tego, czy jest to muzyka dawna, czy współczesna, czy stanowi dzieło reprezentujące najwyższy poziom, czy też posiada charakter sztuki ludowej. Jej wykonywanie oznaczałoby brak szacunku wobec świętości kościoła, a także samego utworu muzycznego, który nie powinien być wykonywany w niestosownym dla niego kontekście.

Na władzy kościelnej spoczywa obowiązek swobodnego wykonywania swoich uprawnień w miejscach świętych **7**, a więc także podejmowania decyzji w sprawie użytkowania kościoła i troszczenia się o zachowanie jego sakralnego charakteru.

9. Muzyka sakralna, czyli skomponowana dla celów liturgicznych, która z przyczyn obiektywnych nie może być wykonywana podczas nabożeństwa, a także muzyka religijna, to znaczy oparta na tekstach biblijnych lub mszalnych, bądź odnosząca się do Boga, Najświętszej Panny, świętych czy Kościoła, może być wykonywana w świątyni poza obrzędami liturgicznymi. Utwory organowe i inne, zarówno wokalne, jak instrumentalne, mogą służyć i sprzyjać pogłębieniu pobożności i ducha religijnego. Spełniają one szczególnie istotną rolę:

- a)** jako przygotowanie do głównych uroczystości liturgicznych bądź podkreślenie ich świątecznego charakteru, wykraczające poza same obrzędy liturgiczne;
- b)** w uwydatnieniu specyficzności różnych okresów liturgicznych;
- c)** w stwarzaniu w kościele atmosfery piękna i medytacji, pomagającej i sprzyjającej otwarciu się na wartości duchowe również tym osobom, które pozostają z dala od Kościoła;
- d)** w tworzeniu takiego kontekstu, który ułatwia i uprzyjemnia głoszenie słowa Bożego, na przykład czytanie Ewangelii;
- e)** w zachowaniu skarbów muzyki kościelnej, które nie mogą zginąć, utworów instrumentalnych i śpiewów, które powstały dla celów liturgicznych, a które nie mogą wejść w całości do dzisiejszych nabożeństw; muzyki duchowej, jak oratoria, pieśni religijne, które wciąż stanowią środek duchowej komunikacji; jako pomoc dla zwiedzających i turystów w lepszym zrozumieniu sakramentalnego charakteru kościoła poprzez koncerty organowe odbywające się w określonej porze.

10. Zezwolenie per modum actus na zorganizowanie koncertu w budynku kościoła wydawane jest przez ordynariusza. Może ono dotyczyć jednego koncertu. Wyklucza się możliwość objęcia jednym zezwoleniem większej ilości imprez, wchodzących na przykład w skład festiwalu czy też cyklu koncertów.

Biskup diecezjalny, jeśli uzna to za niezbędne, może - zgodnie z Kodeksem Prawa Kanonicznego **8** - przeznaczyć kościół nie służący już kultowi Bożemu na audytorium, w którym będą się odbywały koncerty muzyki sakralnej lub religijnej, a także muzyki świeckiej, pod warunkiem, że nie będzie się to

sprzeciwiało świętości miejsca.

W wypełnianiu tego pasterskiego zadania ordynariusz winien korzystać z pomocy i rady komisji diecezjalnej do spraw liturgii i muzyki sakralnej.

Potrzeba uszanowania świętości kościoła nakłada na organizatorów, pragnących uzyskać zezwolenie na koncert, obowiązek przestrzegania następujących warunków, które mogą zostać uściślone przez miejscowego ordynariusza:

- a) winni przedłożyć w określonym terminie pisemne podanie do miejscowego ordynariusza, podając datę i godzinę koncertu, a także program z wyszczególnieniem tytułów utworów i ich autorów;
  - b) po uzyskaniu zezwolenia od ordynariusza, proboszczowie bądź rektorzy kościołów winni ustalić szczegóły koncertu z chórem bądź orkiestrą, spełniającymi wyżej wskazane zasady;
  - c) wstęp do kościoła winien być wolny i bezpłatny;
  - d) strój i zachowanie zarówno wykonawców, jak i widzów, winny odpowiadać sakralnemu charakterowi kościoła;
  - e) muzycy i śpiewacy nie powinni występować w prezbiterium. Najwyższym szacunkiem należy otaczać ołtarz, krzesło celebransa i ambonę;
- Najświętszy Sakrament winien być przechowywany, w miarę możliwości, w przyległej kaplicy lub w innym miejscu bezpiecznym i stosownie przyozdobionym **9**.
- g) prezentacja i ewentualne komentarze nie powinny ograniczać się do podania wiadomości z zakresu sztuki lub historii, ale służyć głębszemu zrozumieniu muzyki i duchowemu uczestnictwu słuchaczy;
  - h) organizatorzy koncertu winni zobowiązać się na piśmie do odpowiedzialności cywilnej, pokrycia kosztów, uporządkowania budynku i naprawienia ewentualnych szkód.

11. Powyższe wskazania praktyczne mają dopomóc biskupom i rektorom kościołów w ich pasterskiej trosce o to, by świątynie zawsze zachowywały charakter miejsc służących sprawowaniu liturgii, modlitwie i skupieniu.

Powyższe wskazania nie mogą być uważane za wyraz braku zainteresowania dla sztuki muzycznej. Skarbiec muzyki sakralnej nadal pozostaje świadectwem wkładu wiary chrześcijańskiej do rozwoju ludzkiej kultury.

Okazywanie należnego szacunku wartościom muzyki sakralnej winno stanowić dla chrześcijańskich muzyków i członków zasłużonych Scholae cantorum zachętę do kontynuowania tej tradycji i jej podtrzymywania w służbie wiary, zgodnie z tym co Sobór Watykański II wyraził w orędziu do artystów: "Nie uchylajcie się od oddania waszego talentu na służbę prawdzie Bożej. Świat, w którym żyjemy, potrzebuje piękna, by nie popaść w beznadziejność. Piękno, podobnie jak prawda, wlewa radość w serca ludzi. A to przez wasze ręce" **10**.

Rzym, 5 listopada 1987

Przedruk z: Ks. Andrzej Filaber, Prawodawstwo muzyki liturgicznej, Warszawa 1997, s. 102-109

"Dokument Stolicy Apostolskiej, który opublikowany został w 1987 roku, powstał wskutek rosnącej liczby > wydarzeń kulturalnych<, które miały miejsce we wnętrzach kościelnych, nie służących ani chwale Bożej, ani pożytkowi duchowemu wiernych. W czasach, gdy człowiek zatracza poczucie sacrum, trzeba rozumieć troskę Kościoła, aby świątynie służyły wyłącznie modlitwie, medytacji, także podczas słuchania koncertów muzycznych z odpowiednim programem i oprawą".

Ks. Andrzej Filaber, Prawodawstwo muzyki...

Jeśli w Eucharystii możliwe jest zjednoczenie się z Chrystusem i stanie się Jego krewnym i Jemu współczesnym, to jest tak dlatego, że "ciało" już "uduchowione" jest "Duchem dającym życie" (por. J 6,63). Dzięki Duchowi Świętemu Jezus wszedł do chwały Ojca i może dać siebie w Eucharystii, a chrześcijanin nie może przyjąć Eucharystii, jeśli wcześniej nie został przemieniony przez Ducha Świętego i uczyniony, godnym tej komunii.

Człowiek ("ciało") swymi naturalnymi siłami nie może przyjąć Chrystusa: stąd wynika konieczność przyjmowania w Eucharystii również Ducha Świętego, aby mogło dojść do tej żywotnej komunii z

Panem. To Duch Święty przynosi Chrystusa człowiekowi, a Chrystus ze swej strony przynosi Ducha Świętego, zgodnie z ogólnym prawem ekonomii zbawczej: gdzie jest Duch Święty, tam jest Chrystus, i gdzie jest Chrystus, tam jest Duch Święty.

Jan Paweł II, "Dominum et Vivificantem", VII, 2.3

PRZYPISY

1 Por. Poświęcenie olejów, kościoła i ołtarza, C.E.I., 1980, rozdz. II, 1.

2 MS nr 4a.

3 KL I, 12.

4 Por. także, 114.

5 Por. KL 14; Pius X, Inter pastoralis officii sollicitudines

6 Pius XI, Divini cultus, 9; 7.

7 KPK kan. 1213

8 KPK kan. 1222, 2.

9 Por. KPK kan. 938

10 Por. Sobór Watykański II, Orędzie do artystów, 8 grudnia 1965.